

SIDA: PROGRAMA DE PREVENCIÓN NO MEDIO ESCOLAR

Xoán V. Sepúlveda Gradín
Colexio Carmelitas. Ourense

INTRODUCCIÓN

Desgraciadamente a infección VIH/SIDA segue representando un importante problema de saúde comunitaria. A sensibilización dos xoves ante este tema é elevada, e demandan constantemente información veraz sobre o mesmo. Cando preguntamos ós estudantes de BUP sobre os temas que lles gustaría que fosen tratados nas titorías, a SIDA aparece sempre entre as súas preferencias, xunto coas drogas e a sexualidade.

Por outra parte, as autoridades sanitarias e educativas recomendan, cremos que moi acertadamente, o establecemento das estratexias educativas que sexan capaces de conseguila a posta en práctica por parte dos xoves de medidas preventivas que se consideren eficaces para impedi-la transmisión da enfermidade.

Coidamos que o centro escolar é o sitio máis idóneo para facer campañas

de prevención sobre problemas e situacións conflictivas ás que o xove se debe enfrontar. A educación ten que englobar non só a instrucción académica senón tamén a formación integral e o desenvolvemento persoal do alumno nun sentido máis amplo. Con moita frecuencia o centro educativo esquecese desta educación integral, e dedícase case exclusivamente ó cumprimento de obxectivos académicos.

No marco deste concepto integral da educación e tendo en conta as demandas dos xoves estudantes de BUP, o Departamento de Orientación do colexio considerou a necesidade de desenvolver un programa preventivo sobre a información VIH/SIDA, cun dobre propósito: por unha parte determina-lo nivel de coñecementos que tiñan sobre o SIDA, e por outra darlles respostas ás súas necesidades, proporcionándolles unha información o máis fiel posible sobre a enfermidade, as prácticas de risco e as medidas preventivas eficaces para previ-lo contaxio.

PROGRAMA DE PREVENCIÓN

- Suxeitos: O programa foi aplicado á totalidade dos alumnos e alumnas de 1º de BUP durante o segundo trimestre do curso 93-94. Pertencen a un colexio privado relixioso. A maioría do alumnado procede da clase media, e media baixa.

- Obxectivos: En primeiro lugar, interesábanos coñecer-lo grao de formación que os alumnos posuían sobre a infección VIH/SIDA. En segundo lugar, determina-la influencia que o programa específico de prevención tería sobre eses coñecementos previos.

Como obxectivos específicos do programa respecto os alumnos propoñíanse:

- Tomar conciencia do problema da SIDA
- Diferencia-los conceptos VIH e SIDA
- Saber cales son os axentes causantes da infección
- Coñecer que só determinadas prácticas de risco posibilitan a transmisión do virus.

- Material: Foi utilizado o programa elaborado pola Xunta de Galicia e titulado "A VIH/SIDA na comunidade escolar : Educar para previr". Este programa componse de:

* Manual: Nel recóllese a información que se impartirá ós alumnos, organizada en unidades con contidos e actividades propias. Os contidos refírense a:

- Historia da infección VIH/SIDA
- Sistema inmunolóxico e o VIH
- Desenvolvemento da infección
- Vías de transmisión do VIH
- Convivencia con persoas portadoras

* Material gráfico: Comprende un total de 50 diapositivas referidas a cada un dos temas tratados no manual.

* Material para o alumno: Constituído por un conxunto de actividades (encrucillados, sopas de letras, etc.) para o alumno, e referidas ós temas expostos.

O programa está organizado de tal maneira que pode ser traballado por distintos profesores en función das súas especialidades, aínda que pode ser levado a cabo por unha soa persoa. No noso caso foi desenvolvido polo autor deste artigo, psicólogo do centro, menos nalgúns aspectos puntuais. O "sistema inmunolóxico e o VIH" tratouno na clase a profesora de Ciencias Naturais.

- Cuestionario: Foi construído a partir dunha selección das preguntas que se incluían nas actividades do alumno, estas relacionábanse cos contidos e os obxectivos propostos.

PROCEDEMENTO

O desenvolvemento do programa comprende as seguintes fases:

1. Aplicación do cuestionario á totalidade dos suxeitos, co fin de avaliar o nivel de coñecementos de entrada; e para, en función dos mesmos, facer fincapé naqueles aspectos máis descoñecidos para os alumnos.

2. Desenvolvemento dos contidos do programa a través da exposición dos mesmos, apoiando a explicación co material gráfico, e realización por grupos das actividades do alumno.

3. Exposición dos resultados obtidos polos alumnos no cuestionario. Explicación, comentario e discusión dos mesmos.

4. A principios do terceiro trimestre aplicouse outra vez o mesmo cuestionario, para coñecer a influencia que o programa producira nos coñecementos de entrada dos alumnos.

Na aplicación do programa intenteuse evitar que o alumno se limitase a recibir pasivamente un conxunto de informacións. Para conseguir unha axeitada participación e asimilación dos contidos expostos, ademais da realización das actividades dos alumnos, déuselle especial importancia ó diálogo con eles, contestáronse as súas preguntas e comentáronse e discutíronse as súas respostas ó cuestionario. Salientáronse os

erros cometidos, e buscouse que os mesmos alumnos recoñecesen o porqué deses erros e atopasen a resposta correcta. O psicólogo actuaba de guía ou mediador na busca da resposta correcta. Consideramos que reflexionar en grupo sobre os erros cometidos na execución dunha tarefa crea unha situación que favorece a aprendizaxe.

RESULTADOS

A continuación sinálanse os resultados obtidos polos alumnos nas dúas aplicacións do cuestionario. Despois do título (abreviado) da pregunta indícanse as porcentaxes das respostas correctas. A primeira porcentaxe corresponde á primeira aplicación; e a seguinte á segunda:

1ª.	Significado	VIH	
	25%	67%	
2ª.	Significado	SIDA	
	51%	74%	
3ª.	¿É a SIDA mortal?		
	89%	100%	
4ª.	Concepto da Seropositividade		
	66%	85%	
5ª.	Fluídos implicados na transmisión		
a)	leite materno	74%	92%
b)	suor	98%	98%
c)	cuspe	74%	95%
d)	sangue	100%	100%
e)	lágrimas	98%	100%

f) seme	100%	100%
g) fluxo vaxinal	95%	100%

6ª. Vías de transmisión do VIH

Ben as tres vías	14%	66%
Sinala vía sexual	69%	98%
Sinala vía perinatal	15%	70%
Sinala vía parenteral	60%	80%

(Nesta resposta contabilizouse como acerto non só nomear especificamente cada vía senón tamén sinalar calquera práctica de risco comprendida nunha das tres vías).

7ª. Sinala prácticas de risco

Ningunha	48%	0%
Sinalan prácticas de tipo sexual	34%	87%
Sinalan prácticas de tipo parenteral	28%	89%
Sinalan prácticas de tipo perinatal	2%	51%

8ª. ¿É necesario pertencer a un colectivo para infectarse ?

92% 100%

9ª. ¿Son prácticas de risco...?

a) Compartir xiringas	100%	100%
b) Bicos, caricias	95%	95%
c) Mesma máquina de afeitar	82%	95%
d) Beber no mesmo vaso	92%	97%
e) Usa-lo mesmo retrete	89%	100%

f) Comparti-lo cepillo dos dentes	42%	80%
g) Utiliza-lo mesmo asento	98%	98%
h) Practica-lo mesmo deporte	98%	98%
i) Compartir ducha	92%	100%

Os resultados da primeira aplicación revelan un descoñecemento bastante elevado dos conceptos VIH, SIDA e seropositividade. Tampouco existe un coñecemento claro de que a SIDA é o último estadio da infección VIH. Chama a atención que un 11% dos alumnos non saiba que a SIDA é unha enfermidade mortal.

Parece que teñen bastante claro cales son os fluídos implicados na transmisión do virus, aínda que un 26% considera o cuspe como fluído implicado, e sucede o mesmo no caso do leite materno.

A pregunta sobre as vías de transmisión produce unha baixa porcentaxe de acertos. É posible que estes estean influídos por descoñecemento dos conceptos empregados na pregunta; así parece confirmalo o feito de que moitos alumnos sinalan prácticas, en vez de nomea-las vías. Así e todo, e tendo en conta que tamén se contabiliza a enumeración das prácticas, é preocupante que un 31% non sinalase a vía sexual, un 40%, a parental, e que só un 14% coñecese as tres vías implicadas.

Con respecto ó coñecemento das prácticas de risco, chama poderosamente a atención que un 48% dos alumnos non identifique nin unha soa práctica. Estas porcentaxes tan baixas ¿a qué se deben? Pode ser que por incompresión dos termos utilizados na pregunta, ou por verdadeiro descoñecemento; pero a causa non a coñecemos ben. Pódese indicar que é posible que moitos alumnos sinalasen prácticas de risco na pregunta anterior, e entón non soubesen que contestar nesta. O feito de deixar en branco con frecuencia esta pregunta pode apoiar a conclusión anterior. Relacionando os resultados desta pregunta cos da anterior podemos afirmar que existe unha gran desinformación sobre as vías de transmisión e prácticas de risco. Isto amosa a necesidade de información neste nivel de ensino.

A pesar destes resultados, cando se lles propón unha serie de actividades para que sinalen se se consideran ou non prácticas de risco, as porcentaxes de acerto son moi superiores. Aínda que un 58% non considera práctica de risco compartilo mesmo cepillo de dentes, e un 18%, a máquina de afeitar; entre un dous en un oito por cento equivócase ó valorar outras actividades da vida cotiá.

Se facemos unha análise máis detallada dos resultados, relacionando as respostas coas diferentes preguntas, encontrámonos con feitos sorprendentes. Así, podemos observar que a pesar de que o 100% considera o seme como un fluído implicado na transmisión do

virus, só o 69% sinala a vía sexual, e só un 34% fai referencia explícita a prácticas de risco de tipo sexual. Igualmente o 100% considera o sangue como fluído implicado; pero namais o 60% nomea a vía parenteral, e o 28%, prácticas comprendidas nesta vía. Este feito só pode ser explicado polo costume que teñen os alumnos de non relacionar as preguntas entre si, e non sacar conclusións máis alá do que lles piden. Soen centrarse na pregunta que teñen que contestar, illando do resto, e non son capaces de aproveitar as pistas que, inconscientemente, lles proporcionan os profesores ó poñerlles os exames. Esta mesma forma de actuar dáse cando teñen que estudar as leccións.

Os resultados obtidos na segunda aplicación do cuestionario indican unha notable melloría nos coñecementos dos alumnos. Tódalas porcentaxes de acertos subiron, sobre todo naqueles aspectos que máis nos interesaban: coñecemento das vías de transmisión e identificación das prácticas de risco. Sen embargo, isto non nos debe deixar satisfeitos, xa que nun tema de tanta trascendencia coma este, o obxectivo debe ser alcanzarlo 100% de éxito.

Erros cometidos: A seguir sinalámo-los erros máis frecuentes cometidos polos alumnos.

Respecto ós conceptos VIH e SIDA encontrámonos con respostas como: virus hepático, virus de inmunidade, virus de inmunoloxía adquirido,

síndrome de inmunidade, síndrome humano deficiente anormal, síndrome de indeficiencia etc. O termo seropositivo interprétase con frecuencia como cero positivo (grupo sanguíneo).

A pregunta sobre vías de transmisión produce numerosos erros na utilización dos termos: fálase de vía parietal, vía parenteral (referida á relación nai-fillo) vía pariental; e , sobre todo, confúndese vía con práctica de risco.

Nas respostas á pregunta sobre prácticas de risco os erros débense ó descoñecemento e á deficiente expresión na descrición da práctica. Encontrámonos con respostas como: ser homosexual, ser heterosexual, ser drogadicto, comer co garfo dun sidoso, utilizar peites, empregar preservativos, face-lo acto sexual sen ningún anticonceptivo, pincharse cunha agulla, contaxiarse por feridas, por face-lo amor, etc.

Todos estes erros, como indicabamos anteriormente, expuxéronse ó grupo, facendo que reflexionase sobre o porqué deles e buscábase a resposta correcta, relacionando entre sí todo o explicado sobre o tema.

CONCLUSIÓNS

As informacións de entrada que os alumnos de BUP, obxecto do noso estudio, posuían sobre a infección VIH/SIDA eran bastante confusas e as causantes de que non tivesen unha idea

clara sobre as vías de transmisión e as súas prácticas de risco asociadas.

Os resultados obtidos apoian a conclusión de que o programa proporciona un bo nivel de coñecementos e aclara dúbidas e incertezas dos alumnos respecto a un tema de tanta transcendencia.

Consideramos que o programa "O VIH/SIDA na comunidade escolar" é sinxelo e fácil de leva-lo a práctica, ameno motivador e sensibilizador dos alumnos. A estes pareceulles enriquecedora a realización de actividades en grupo, e sinalan como un bó método de apredizaxe e reflexión o diálogo sobre os erros cometidos por eles ó contesta-lo cuestionario.

Á marxe dos resultados, estas actividades proporcionan ó alumno a posibilidade de acercarse dunha maneira aberta a aqueles temas que verdadeiramente os preocupan, permitíndolle-la expresión, e esperamos que tamén a resolución das súas dúbidas. Pensamos que é fundamental dentro do contexto escolar a posta en práctica deste tipo de actividades, que redundan, sen lugar a dúbidas, nunha mellor formación e desenvolvemento persoal.

ANEXO I

Cuestionario

1. ¿Qué significan as siglas VIH?
2. ¿Qué significan as siglas SIDA?
3. ¿É a SIDA unha enfermidade mortal?
4. ¿Qué quere dicir que unha persoa e seropositiva?
5. Subliña os fluídos implicados na transmisión do VIH.
 - a) leite materno
 - b) suor
 - c) cuspe
 - d) sangue
 - e) lágrimas
 - f) seme
 - g) fluído vaxinal.
6. Cita as tres vías de transmisión do VIH.
7. Escribe as prácticas de risco na infección por VIH.
8. ¿É certo que para contrae-lo VIH é necesario pertencer a un determinado colectivo?
9. Responde si ou non segundo se trate dunha práctica de risco ou non:
 - a) compartir xiringas
 - b) bicos e caricias
 - c) utiliza-la mesma máquina de afeitar

- d) beber do mesmo vaso
- e) utiliza-lo mesmo retrete
- f) utiliza-lo mesmo cepillo de dentes
- g) sentarse no mesmo asiento
- h) practica-lo mesmo deporte
- i) utiliza-la mesma ducha

ANEXO II

Respostas correctas ó cuestionario:

1ª. Virus de inmunodeficiencia humana

2ª. Síndrome de inmunodeficiencia adquirida

3ª. Si

4ª. Que é portador do VIH pero non desenvolveu a enfermidade

- 5ª. a) Si
 b) Non
 c) Non
 d) Si
 e) Non
 f) Si
 g) Si

6ª. Vía sexual, vía parenteral e vía perinatal

7ª. -Relacións sexuais sen protección
 - Compartir obxectos que perforan a pel: agullas, xiringas, máquinas de afeitar etc.

- Embarazo, parto ou lactancia en muller portadora.

8ª. Non

- 9ª. a) Si
b) Non
c) Si

- d) Non
e) Non
f) Si
g) Non
h) Non
i) Non

BIBLIOGRAFÍA

Academia Americana de Pediatría (1986): "Asistencia a la escuela de los niños y adolescentes con infección por HTLV-III/LAV", *Pediatrics* (ed. esp.), 21, 193-195.

Nájera Morrondo, R. (1990): *SIDA. De la Biomedicina a la sociedad*, Eudema, Madrid.

Rogers, F., e outros (1990): "Falta de pruebas sobre la transmisión del VIH de niños infectados a sus contactos familiares", *Pediatrics* (ed. esp.), 29, 96-100.

Servicio Galego de Saúde (1989): *SIDA. Infórmate*.

Servicio Galego de Saúde (1990): *Xogares coa Sida é xogares coa túa vida*.

Servicio Galego de Saúde (1990): *A infección VIH/SIDA un problema de todos nós*.

Servicio Galego de Saúde (1990): *O VIH/SIDA na comunidade escolar*.